

DOI: 10.33663/0869-2491-2025-36-59-70

УДК 340.1, 342.086

Н. М. БАТАНОВА,

кандидат юридичних наук,

старший дослідник*

ORCID: 0000-0003-1828-6708

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У статті висвітлюються теоретико-методологічні проблеми дослідження конституційно-правової відповідальності. Робиться висновок, що сьогодні існує нагальна потреба комплексного дослідження концептуально-конституційних питань теорії і практики конституційно-правової відповідальності в Україні, результати якого будуть сфокусовані на обґрунтуванні доктрини конституційно-правової відповідальності як основи розвитку сучасного конституціоналізму.

Ключові слова: конституційно-правова відповідальність, доктрина конституційно-правової відповідальності, теорія конституційно-правової відповідальності, конституціоналізм, конституційне право, юридична відповідальність, верховенство права, конституційно-правове регулювання.

Batanova Nataliia. Theoretical and methodological grounds of the research of constitutional and legal responsibility

The article highlights the theoretical and methodological problems of the research of constitutional and legal responsibility. It is concluded that today there is an urgent need for a comprehensive study of conceptual and constitutional issues of the theory and practice of constitutional and legal responsibility in Ukraine, the results of which should be focused on substantiating the doctrine of constitutional and legal responsibility as the basis for the development of modern constitutionalism.

Key words: constitutional and legal responsibility, doctrine of constitutional and legal responsibility, theory of constitutional and legal responsibility, constitutionalism, constitutional law, legal responsibility, rule of law, constitutional and legal regulation.

Вступ. Соціально-політичні процеси в суспільстві і державі, зміна пріоритетів у державотворенні та правотворчій діяльності, інституціоналізація, конституювання та реалізація демократичних принципів конституціоналізму в Україні, насамперед правової державності, унітаризму та територіальної цілісності, поділу влади, визнання місцевого самоврядування, верховенства права та ін., спонукали вітчизняну юридичну науку до пошуку нових моделей та форм правового захисту Конституції України та охорони конституційного ладу, які б оптимально враховували виклики сьогодення. Очевидним є те, що без фундаментальних наукових досліджень теоретичних і прикладних

* **Batanova Nataliia**, Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.), Senior Researcher

проблем, які виникають у сфері конституційно-правових відносин, врахування концептуальних змін у державотворенні та правотворенні, неможливий якісний прорив у справі становлення і функціонування демократичної, соціальної, правової держави.

Однією з найбільш складних у доктринальному та важливих у практичному вимірі є проблема організації та функціонування конституційно та політично відповідальної публічної влади. Публічна влада зобов'язує її носіїв забезпечувати гідні умови життя і рівні можливості для всебічного розвитку кожного громадянина, зміцнення громадянського суспільства, враховуючи, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю», а «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави». «Держава *відповідає* перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним *обов'язком* держави». «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи *зобов'язані* діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» (статті 3, 19 Конституції України).

Наведені конституційні правоположення мають колосальне парадигмальне значення у процесах вітчизняного право-державотворення та формування конституціоналізму в Україні. Адже проголошений в Україні курс на європейську інтеграцію як стратегічний напрям суспільного і державного розвитку зумовлює «необхідність розроблення й утілення в життя практичних настанов щодо відповідального представницького правління, за якого утверджується реальність і функціональна дієвість інституту юридичної відповідальності держави, її органів і посадових осіб перед людиною і народом. У такій парадигмі державотворення аксіомою є те, що жоден орган державної влади не може бути вільним від юридичної відповідальності, яка має пронизувати весь спектр реалізації державних функцій – від законодавчих до управлінських»¹.

Проте існуюча система законодавства України про юридичну відповідальність загалом і насамперед про конституційно-правову відповідальність, попри те, що процес формування ефективної системи публічної влади в сучасній політичній історії України йде практично безперервно, починаючи з моменту проголошення незалежності України, ще не повною мірою задовольняє зростаючі потреби суспільства в демократичних перетвореннях та забезпеченні ефективного виконання функцій Українського народу, завдань і обов'язків держави та громадянського суспільства, органів та посадових осіб публічної влади. Тому об'єктивно на порядок денний виходять питання щодо створення системи національного законодавства про конституційно-правову відповідальність як невід'ємної умови та водночас правового інструменту демократичних перетворень.

Огляд літератури. На сучасному етапі розвитку правової науки дедалі більша увага вчених приділяється проблемам конституційно-правової відпо-

відальності як важливої складової механізму правової охорони Конституції, захисту конституційного ладу та сучасного конституціоналізму. За останні три десятиліття вітчизняна юридична наука виробила певні підходи до окремих проблем теорії конституційно-правової відповідальності, чому сприяли праці О. С. Бакумова, Ю. Г. Барабаша, В. В. Книша, І. О. Кресіної, Л. Т. Кривенко, О. В. Краснікової, А. Р. Крусян, О. О. Майданник, О. В. Мельник, Л. Р. Наливайко, Н. М. Оніщенко, О. В. Олькіної, Н. М. Пархоменко, П. Б. Пилипишина, В. Ф. Погорілка, В. І. Полевого, Г. І. Салівона, О. В. Скрипнюка, Т. М. Слободяник, О. В. Совгирі, Ю. М. Тоди́ки, В. І. Топузова, В. Л. Федоренка, А. О. Червяцовой, В. М. Шаповала та ін.

Постановка проблеми дослідження. Ухвалення Конституції України та законодавства про порядок формування та організацію діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, а також розвиток доктрини конституційного права та конституціоналізму стали потужним поштовхом до активізації української конституціоналістики, одним із найбільш актуальних та перспективних напрямів якої є проблема конституційно-правової відповідальності, її принципів, підстав, санкцій, інстанцій, функціонально-телеологічної ролі у процесах правової охорони Конституції та захисту конституційного ладу України.

Особливий інтерес проблема конституційно-правової відповідальності загальною та її інституціоналізація та функціонування викликає з точки зору реалізації Конституції та конституційного законодавства, формування конституціоналізму та проведення конституційної реформи в Україні. Безумовно, у чинній Конституції України вже закладені окремі процедурно-процесуальні засади, які забезпечують реалізацію конституційних положень щодо конституційно-правової відповідальності та знаходять своє продовження в законодавстві України. З іншого боку, правозастосовна практика свідчить про те, що існує життєва потреба у підвищенні якості та кількісного збільшення процедур, які регламентують реалізацію конституційно-правового статусу суб'єктів конституційного права, у тому числі й органів, які застосовують заходи конституційно-правової відповідальності, з урахуванням світового досвіду їх функціонування та особливостей вітчизняного конституційного механізму організації публічної влади.

На жаль, вітчизняна юридична наука досі не виробила чіткої позиції щодо багатьох проблем змісту та розвитку конституційно-правової відповідальності, причому не лише її процедурно-процесуального забезпечення як інструменту правового захисту Конституції, а й навіть застосування адекватних терміно-понять, які розкривають сутнісні характеристики, аксіологічний, онтологічний та функціонально-телеологічний потенціал цього феномена конституційного права².

Виходячи з цих міркувань, **метою і завданням дослідження** є висвітлення деяких теоретико-методологічних проблем дослідження конституційно-правової відповідальності.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на нагальну потребу у створенні ефективно діючого механізму забезпечення конституційного правопорядку, вітчизняна юридична наука дотепер ще не готова представити єдину загальноприйнятую концепцію конституційно-правової відповідальності. Наочною є відсутність або слабкість законодавчого регулювання конституційно-деліктних відносин, особливо процедурних норм, що регламентують застосування санкцій конституційно-правової відповідальності. Як наслідок, на жаль, сьогодні складно говорити про реальність функціонування інституту конституційно-правової відповідальності, практичну дієвість її інстанцій та ефективність її санкцій.

У сучасних умовах навіть паростки процедурно-процесуального механізму конституційно-правової відповідальності суб'єктів публічної влади подекуди розглядаються як засіб політичної боротьби, а не як елемент підтримки конституційного правопорядку. Своєю чергою безвідповідальність і безкарність суб'єктів публічної влади не тільки продукують нові зловживання і правопорушення з їхнього боку, а й зазіхають на фундаментальні конституційні цінності, підриваючи основи конституційного ладу та дестабілізуючи суспільство.

У зв'язку з цим розвиток конституційного законодавства за відсутності чіткого правового механізму, який забезпечував би ефективне виконання всіма суб'єктами правових відносин їх конституційних обов'язків щодо дотримання Конституції і законів, дає підстави віднести проблему конституційно-правової відповідальності в цілому та насамперед органів та посадових осіб публічної влади до найбільш затребуваних правовою наукою і практикою.

Колосальний інтерес до цієї тематики зумовлений багатьма факторами, зокрема завданнями та потребами забезпечення ефективного механізму охорони основоположних конституційних цінностей і зміцнення верховенства права, а також перманентними та складними процесами забезпечення конституційної законності та правопорядку, що своєю чергою детермінує необхідність інтенсивного розвитку та якісного удосконалення конституційного законодавства з метою оптимізації правозастосовної діяльності.

Одним із визначальних чинників реформування конституційного законодавства, у т. ч. й про конституційно-правову відповідальність, на основі європейських демократичних стандартів і позитивної зарубіжної практики є докорінні зміни у національній конституційній доктрині, насамперед методологічних підходів щодо розуміння відповідних явищ та процесів. Адже реалії сьогодення, характер процесів, які розгорнулися та динамічно розвиваються як у загальнотеоретичній юриспруденції, так і у галузевих юридичних науках, зокрема й у теорії конституційного права, а також на практиці у політичній, економічній, соціальній та інших сферах суспільного життя, мають серйозний вплив на уявлення щодо актуальності юридичних досліджень, предметній спрямованості та змістовій наповненості, суттєво змістивши наукові

інтереси правознавців у сферу прикладних розробок, вузькопрагматичних завдань і коментування законодавства. Як зазначає М. В. Савчин, «вітчизняна юридична наука у сфері публічного права не виробила нині певної оригінальної доктрини, оскільки відбувається пошук шляхів відходу від радянського мислення, яка нині тисне своїм догматизмом, схоластикою, надмірною абстракцією». Окреслюючи засади соціального конституціоналізму, «в рамках якого суспільство на засадах субсидіарності та самоорганізації забезпечує функціонування ефективної системи забезпечення прав людини та економічну демократію», М. В. Савчин доводить, що «в умовах перехідної конституційної демократії багато що залежатиме від вирішення дилем права «людини – безпека» та «демократія – соціальна ринкова економіка»³.

Збереження вкрай небезпечних інерційних тенденцій радянського правознавства має наслідком зведення вітчизняної загальнотеоретичної юриспруденції загалом та галузевих юридичних наук до рівня традиційної галузі знань, що навряд чи забезпечує сучасність нашої науки та її гідне майбутнє в умовах реалізації євроінтеграційних прагнень українського суспільства і держави.

Особливо відчутним є вплив цих тенденцій та інших проблем методології конституційного права на теорію та практику конституційно-правової відповідальності. Свідченням тому є, зокрема, відмінності назв досліджуваного нами виду юридичної відповідальності («конституційно-правова відповідальність»⁴ або «конституційна відповідальність»⁵), а також поширена в сучасній вітчизняній загальнотеоретичній юриспруденції позиція про можливість виділення у «публічно-правовій сфері регулювання» так званої *конституційно-юридичної відповідальності*, передбаченої Конституцією України за дії та бездіяльність державних органів, органів місцевого самоврядування їх посадових і службових осіб. Так, у доволі авторитетних виданнях стверджується, що «держава також може бути суб'єктом конституційно-юридичної відповідальності за невиконання своїх обов'язків». Як приклад наводиться «зобов'язання держави щодо виконання нею судових рішень, які винесені та невиконані державними підприємствами, установами та організаціями». Проте ці теоретики права обґрунтовують доволі дискусійний підхід, згідно з яким «необхідно розмежовувати *конституційно-юридичну* і *конституційно-політичну* відповідальність». Остання, на їхню думку, «не є різновидом юридичної відповідальності, оскільки настає за порушення не юридичних, а політичних норм, без наявності визначеного нормою права складу правопорушення». Так, різновидами заходів *конституційно-політичної* відповідальності вважають, зокрема, дострокове припинення повноважень Верховної Ради України, відставку Кабінету Міністрів України тощо⁶.

Попри суперечливість дефінітивних визначень і відмінності концептуальних підходів щодо розуміння змістових характеристик відносин у сфері конституційно-правової відповідальності, їх суб'єктно-об'єктного складу, функцій тощо, загалом сам факт існування даного виду юридичної відпові-

дальності майже не викликає сумнівів, що є позитивною тенденцією розвитку сучасної вітчизняної конституційної доктрини та практики. Попри це, з метою усебічної ілюстрації всього спектра доктринальних підходів до досліджуваного нами феномену, звернемо увагу на те, що деякі вітчизняні дослідники взагалі заперечують сам факт існування конституційно-правової відповідальності⁷, аргументуючи тим, що «не існує правових норм, які встановлюють за відповідні діяння цю відповідальність, бо вона існує лише в уяві науковців, тому не є нормативною в повному розумінні цієї підстави» та апелюючи до того, що «в законодавстві немає ніде згадки про таку відповідальність, а це є важливою ознакою делікту (караність), яка закріплена нормативно, а не в твердженнях науковців», на основі чого робиться категоричний висновок: «немає ніяких визначених законодавством конституційних деліктів, це лише наукові голослівні твердження, бо чітке нормативне визначення поняття правопорушення має надзвичайно важливе, вирішальне значення для притягнення до юридичної відповідальності і кваліфікації діяння власне як правопорушення, будь-який суб'єктивізм тут недопустимий».

У силу цього можна вважати, що конституційно-правова відповідальність на відміну від загальнотеоретичного розуміння юридичної відповідальності, незважаючи на сформовані в спеціальній літературі підходи до розуміння її сутності, цілей, завдань, принципів, соціальної ролі і функцій, притаманних їй при застосуванні конституційно-правових норм, залишається дискусійною тематикою і проблемою як з позицій матеріально-правових обґрунтувань її існування, так і з точки зору процесуально-правового механізму реалізації.

Особливо ілюстративним у цій площині є законодавче визначення правових та організаційних засад притягнення Президента України до конституційно-правової відповідальності шляхом усунення з поста в порядку імпічменту⁸. У цьому випадку законодавець уперше на рівні окремого закону визначає, що «усунення Президента України з поста в порядку імпічменту є способом притягнення Президента України до конституційної відповідальності. Імпічмент є позасудовим конституційним процесом, за змістом якого Верховна Рада України у разі вчинення державної зради або іншого злочину Президентом України може достроково припинити його повноваження, усунувши з поста» (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)»). Неоднозначною є й практика Конституційного Суду України, який у низці справ щодо звільнення або дострокового припинення повноважень посадових осіб державної влади використовував поняття як «конституційна відповідальність», так і «конституційно-політична відповідальність»⁹. Також у Окремій думці судді Конституційного Суду України В. М. Кампа стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень ч. 2 ст. 122 Конституції України, ч. 3 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» вказувалося, що «за своїм статусом Генеральний прокурор України є як

вищою посадовою особою правоохоронного відомства, так і політичним діячем. Тому поряд з юридичною відповідальністю за свої акти, дії та бездіяльність він несе перед Верховною Радою України за стан справ у відомстві ще й *конституційно-політичну відповідальність*, яка може настати після висловлення парламентом недовіри, що має наслідком відставку Генерального прокурора України з посади»¹⁰.

У силу цього, з одного боку, перманентні спроби доктринального аналізу конституційно-правової відповідальності як правового феномену та інституту конституційного права, її нерозривного зв'язку з принципами, цілями, завданнями та функціями конституційно-правового захисту та потребою забезпечення конституційного правопорядку, та, з іншого – фрагментарність і суперечливість її конституційної та законодавчої регламентації, хиткість процесуально-правових основ застосування заходів конституційно-правової відповідальності, що закономірно породжує в теорії права сумніви щодо не тільки конструювання самого поняття цього виду юридичної відповідальності, а й усіх пов'язаних з нею правозастосовних процедур, а на практиці – відповідну правову невизначеність у цій сфері конституційних правовідносин.

Отже, відсутність сучасної доктрини конституційно-правової відповідальності, яка б з позицій загальнотеоретичної юриспруденції, так і з точки зору теорії конституційного права, враховувала як історичний досвід еволюції національної моделі конституційно-правової відповідальності, так і соціально-політичні, національно-безпекові та управлінські реалії сьогодення, негативно впливає на якість правового, насамперед конституційно-правового регулювання процесів побудови та функціонування ефективної та відповідальної моделі публічної влади, як наслідок цього, на практичну реалізацію принципів верховенства права, верховенства Конституції, поділу державної влади, визнання місцевого самоврядування тощо.

На нашу думку, серед ключових конституційно-правових проблем теорії конституційно-правової відповідальності, які потребують доктринального обґрунтування, ґрунтовного дослідження та мають колосальне значення у практиці конституційного будівництва, є такі питання:

- генезис системи уявлень про феномен конституційно-правової відповідальності як об'єкта наукового дослідження;
- методологія дослідження проблем конституційно-правової відповідальності;
- осмислення феномену конституційно-правової відповідальності в аспекті теоретико-методологічного розуміння вчення про сучасний конституціоналізм;
- проблеми визначення поняття конституційно-правової відповідальності;
- проблеми принципів конституційно-правової відповідальності, їх дефінітивної визначеності, класифікації, механізмів реалізації;
- визначення підстав конституційно-правової відповідальності;

- визначення інстанцій конституційно-правової відповідальності;
- визначення конституційно-правових санкцій як мір конституційно-правової відповідальності;
- аналіз функцій конституційно-правової відповідальності, їх дефінітивної визначеності, класифікації, механізмів реалізації;
- проблеми функціонування конституційно-правової відповідальності у її співвідношенні з політичною відповідальністю;
- проблеми співвідношення конституційно-правової відповідальності з конституційним контролем;
- проблеми інституціоналізації окремих видів конституційно-правової відповідальності (у сфері парламентаризму, президента, у контексті формування муніципалізму та функціонування політичних партій та громадських об'єднань);
- проблеми конституційно-правової регламентації конституційно-правової відповідальності й удосконалення її організаційно-правового та процесуального забезпечення в умовах викликів сьогодення із урахування тенденцій розвитку конституційного права в сучасному світі тощо.

Висновки. Стан розробленості у вітчизняній юридичній науці теоретико-правових і прикладних проблем конституційно-правової відповідальності дає підстави зробити такі висновки та узагальнення.

1. Попри значний інтерес до цієї проблематики у радянській юридичній науці, предметно вітчизняні дослідники звернули увагу на феномен конституційно-правової відповідальності, її ознаки, принципи, підстави, інстанції, санкції, функції, механізм реалізації лише наприкінці 90-х років XX ст., коли проблематика конституційного права почала стрімко звільнятися від атавізмів і стереотипів радянської державно-правової доктрини та виключно позитивістського сприйняття конституційної матерії, а питання конституціоналізму, конституційного ладу та правової охорони Конституції стали предметом дослідження та спеціального вивчення вчених-конституціоналістів сучасної України.

2. За роки незалежності України вітчизняна наукова думка виявила та накопичила значний емпіричний матеріал, який включає історію, теорію та практику функціонування конституційно-правової відповідальності. Проводилася систематизація та класифікація цього матеріалу, простежувалися специфічні риси, яких конституційно-правова відповідальність та її ознаки, принципи, підстави, інстанції, санкції, функції набували на різних історичних етапах та в різних країнах, а саме використання у вітчизняній юридичній доктрині терміно-поняття «конституційно-правова відповідальність» уже стало звичним і, за деякими винятками, практично не викликає жодних сумнівів як у її існуванні, так і в аспекті перспектив процесуальної юридизації. Принаймні в сучасній теорії права факт існування, сенс і цілі конституційно-правової відповідальності, як правило, перестали викликати кардинальні розбіжності й непримиренні інтерпретації.

3. Натепер у вітчизняній юридичній науці накопичена величезна сума пояснень щодо правової природи конституційно-правової відповідальності як окремого виду юридичної відповідальності, особливостей її підстав, інстанцій і санкцій, функціональної ролі у механізмі правової охорони Конституції, її співвідношення з політичною відповідальністю та іншими видами юридичної відповідальності та інших питань, ґрунтовне осмислення яких допомагає краще зрозуміти тенденції розвитку конституційного права та проблеми конституційної модернізації держави та громадянського суспільства, осмислити місце конституційно-правової відповідальності у процесах правової охорони Конституції та конституційного ладу на сучасному етапі, провести паралелі між діючими раніше та існуючими інститутами конституційно-правової відповідальності для встановлення взаємозв'язку, наступності або розриву конституційної та політичної традиції, а також визначити лінію прогресу в розвитку різних видів конституційно-правової відповідальності, їх підстав, інстанцій, санкцій тощо.

4. Водночас наявні у вітчизняній юридичній науці спроби концептуально-го аналізу інституту конституційно-правової відповідальності, його взаємозв'язку та співвідношення із завданнями конституційно-правового захисту, конституційним контролем і потребою в належному забезпеченні конституційного правопорядку дають змогу нам констатувати помітну доктринальну невизначеність у цій сфері конституційних правовідносин, мозаїчність підходів, фрагментарність і хиткість багатьох наукових конструкцій, а отже, і сумніви не тільки щодо визначення самого поняття конституційно-правової відповідальності та всіх пов'язаних з нею конституційних відносин і процедур, а й щодо розуміння ролі та значення досліджуваного феномена з позиції аксіологічного, онтологічного, функціонально-телеологічного аспектів у загальному контексті розвитку конституційного права та конституціоналізму в сучасному світі.

5. Отже, сьогодні існує нагальна потреба комплексного дослідження концептуально-конституційних питань теорії і практики конституційно-правової відповідальності в Україні, результати якого будуть сфокусовані на обґрунтуванні доктрини конституційно-правової відповідальності як основи розвитку сучасного конституціоналізму, складових його системи, зокрема інституційних і концептуальних засадах парламентаризму, інституту президента, муніципалізму, громадянського суспільства та таких його інститутів як політичні партії та громадські об'єднання, а також у всіх його функціональних якість і динамічних проявах, зокрема, у системі чинного конституційного законодавства України, механізмах конституційної правотворчої, правозастосовної та правозахисної діяльності тощо.

1. Костицька І. О. Юридична відповідальність депутата парламенту у системі відповідального представницького правління: конституційно-правові засади: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.02. Київ, 2020. С. 29. 2. Батанова Н. М. Феномен конституцій-

но-правової відповідальності: аксіологічний потенціал та проблеми ефективності реалізації. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 3. С. 83–88. 3. Савчин М. В. Методологія юридичних досліджень у сфері публічного права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. Випуск 44. Том 1. С. 75. 4. Гецько В. В. Конституційно-правова відповідальність народних депутатів України та депутатів місцевих рад: проблеми теорії та практики: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. Ужгород, 2015. 195 с.; Муртішчева А. О. Конституційно-правова відповідальність уряду в державах Європейського Союзу: порівняльно-правовий аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. Харків, 2019. 21 с.; Книш В. В. Теоретико-правове дослідження інституту конституційно-правової відповідальності в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.01. Івано-Франківськ, 2018. 420 с.; Наливайко Л. Р. Конституційно-правова відповідальність: питання теорії та практики: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. Київ, 2000. 180 с.; Пилипишин П. Б. Конституційно-правова відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. Київ, 2017. 246 с. та ін. 5. Краснікова О. В. Конституційна відповідальність в системі захисту правового статусу суб'єктів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. Одеса, 2003. 18 с.; Полевий В. І. Конституційна відповідальність політичних партій в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. Київ, 2004. 202 с. та ін. 6. Загальна теорія права: підручник. За заг. ред. М. І. Козюбри. Київ: Baite, 2015. С. 310–311. 7. Комзюк В. Т. Конституційно-правова відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності – реальність чи наукова теорія? *Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави: збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції* / ред. кол.: С. В. Джолос (відп. ред.) [та ін.]. Черкаси, 2024. С. 96–100. URL: <https://eprints.cdu.edu.ua/6488/1/236%20%202024%2003-96-100.pdf> 8. Закон України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)» від 10 вересня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 40. ст. 212. 9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частин другої, третьої статті 124 Конституції України (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб) від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002. *Офіційний вебсайт Конституційного Суду України*. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/457>; Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень пункту 25 частини першої статті 85, частини першої статті 122 Конституції України від 15 листопада 2006 року № 12-у/2006. Офіційний вебсайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/1129> 10. Окрема думка судді Конституційного Суду України Кампа В. М. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 122 Конституції України, частини третьої статті 2 Закону України «Про прокуратуру». Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/na05d710-08#Text>

References

1. Kostytska I. O. Yurydychna vidpovidalnist deputata parlamentu u systemi vidpovidalnoho predstavnytskoho pravlinnia: konstytutsiino-pravovi zasady: dys. ... d-ra yuryd. nauk: spets. 12.00.02. Kyiv, 2020. S. 29. 2. Batanova N. M. Fenomen konstytutsiino-

pravovoi vidpovidalnosti: aksiolohichnyi potentsial ta problemy efektyvnosti realizatsii. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 2020. № 3. S. 83–88. 3. Savchyn M. V. Metodolohiia yurydychnykh doslidzhen u sferi publichnogo prava. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia «Pravo»*. 2017. Vypusk 44. Tom 1. S. 75. 4. Hetsko V. V. Konstytutsiino-pravova vidpovidalnist narodnykh deputativ Ukrainy ta deputativ mistsevykh rad: problemy teorii ta praktyky: dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.02. Uzhhorod, 2015. 195 s.; Murtishcheva A. O. Konstytutsiino-pravova vidpovidalnist uriadu v derzhavakh Yevropeiskoho Soiuzu: porivnialno-pravovyi analiz: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.02. Kharkiv, 2019. 21 s.; Knysh V. V. Teoretyko-pravove doslidzhennia instytutu konstytutsiino-pravovoi vidpovidalnosti v Ukraini: dys. ... d-ra yuryd. nauk: spets. 12.00.01. Ivano-Frankivsk, 2018. 420 s.; Nalyvaiko L. R. Konstytutsiino-pravova vidpovidalnist: pytannia teorii ta praktyky: dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.02. Kyiv, 2000. 180 s.; Pylypyshyn P. B. Konstytutsiino-pravova vidpovidalnist orhaniv ta posadovykh osib mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini: dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.02. Kyiv, 2017. 246 s. ta in. 5. Krasnikova O. V. Konstytutsiina vidpovidalnist v systemi zakhystu pravovoho statusu subiektiv mistsevoho samovriaduvannia: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.02. Odesa, 2003. 18 s.; Polevyi V. I. Konstytutsiina vidpovidalnist politychnykh partii v Ukraini: dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.02. Kyiv, 2004. 202 s. ta in. 6. Zahalna teoriia prava: Pidruchnyk. Za zah. red. M. I. Koziubry. Kyiv: Vaite, 2015. S. 310–311. 7. Komziuk V. T. Konstytutsiino-pravova vidpovidalnist yak samostiyni vyd yurydychnoi vidpovidalnosti – realnist chy naukova teoriia? *Aktualni problemy formuvannia hromadianskoho suspilstva ta stanovlennia pravovoi derzhavy: zbirnyk materialiv VII Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii* / red. kol.: S. V. Dzholos (vidp. red.) [ta in.]. Cherkasy, 2024. S. 96–100. URL: <https://eprints.cdu.edu.ua/6488/1/236%20%202024%2003-96-100.pdf> 8. Zakon Ukrainy «Pro osoblyvu protseduru usunennia Prezydenta Ukrainy z posta (impichment)» vid 10 veresnia 2019 roku. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2019. № 40. st. 212. 9. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinyim podanniam Prezydenta Ukrainy shchodo ofitsiinoho tlumachennia polozhen chastyn drugoi, tretoi statii 124 Konstytutsii Ukrainy (sprava shchodo pidvidomchosti aktiv pro pryznachennia abo zvilnennia posadovykh osib) vid 7 travnia 2002 roku № 8-rp/2002. *Ofitsiyni veb-sait Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy*. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/457>; Ukhvala Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy pro vidmovu u vidkrytti konstytutsiinoho provadzhennia u spravi za konstytutsiinyim podanniam Heneralnoi prokuratury Ukrainy shchodo ofitsiinoho tlumachennia polozhen punktu 25 chastyny pershoi statii 85, chastyny pershoi statii 122 Konstytutsii Ukrainy vid 15 lystopada 2006 roku № 12-u/2006. Ofitsiyni veb-sait Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/1129> 10. Okrema dumka suddi Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy Kampa V. M. stosovno Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinyim podanniam Heneralnoi prokuratury Ukrainy shchodo ofitsiinoho tlumachennia polozhen chastyny drugoi statii 122 Konstytutsii Ukrainy, chastyny tretoi statii 2 Zakonu Ukrainy «Pro prokuraturu». Sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/na05d710-08#Text>

Batanova Nataliia. Theoretical and methodological grounds of the research of constitutional and legal responsibility

The article highlights the theoretical and methodological problems of the research of constitutional and legal responsibility. It is noted that the absence of a modern doctrine of constitutional and legal responsibility negatively affects the quality of legal

and, first of all, constitutional and legal regulation of the processes of building and functioning of an effective and responsible model of public power and the practical implementation of the principles of the rule of law, the supremacy of the Constitution, the separation of state powers, the recognition of local self-government, etc.

There is a noticeable doctrinal uncertainty, a mosaic of approaches, fragmentation and instability of many scientific constructions and doubts not only regarding the definition of the very concept of constitutional and legal responsibility and all related constitutional relations and procedures, but also regarding the understanding of the role and significance of the phenomenon under study from the position of axiological, ontological, functional and teleological aspects in the general context of the development of constitutional law and constitutionalism in the modern world.

It is concluded that today there is an urgent need for a comprehensive study of conceptual and constitutional issues of the theory and practice of constitutional and legal responsibility in Ukraine, the results of which should be focused on substantiating the doctrine of constitutional and legal responsibility as the basis for the development of modern constitutionalism, the components of its system, in particular the institutional and conceptual principles of parliamentarism, the institution of the presidency, municipalism, civil society and such of its institutions as political parties and public organization, as well as in all its functional qualities and dynamic manifestations, in particular, in the system of current constitutional legislation of Ukraine, mechanisms of constitutional law-making, law-enforcement and human rights protection activities, etc.

Key words: *constitutional and legal responsibility, doctrine of constitutional and legal responsibility, theory of constitutional and legal responsibility, constitutionalism, constitutional law, legal responsibility, rule of law, constitutional and legal regulation.*